

dr Jolanta Kur-Kononowicz

Uniwersytet Rzeszowski

Kolegium Nauk Humanistycznych, Instytut Neofilologii, Katedra Rusycystyki

tel. (17) 872 12 26

e-mail: jolanta_malgorzata@wp.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9107-4790>

Z ROZWAŻAŃ NAD SYMBOLIKĄ NIEBA W IDIOSTYLU SIERGIEJA JESIENINA (ASPEKT LINGWISTYCZNY)

ABSTRAKT

Celem artykułu jest analiza symboliki nieba w idiosytle Siergieja Jesienina. Przyjęto semantyczno-kulturologiczną metodę opisu materiału badawczego, który stanowią wybrane fragmenty wierszy wybitnego rosyjskiego poety przełomu XIX i XX wieku.

Niebo jest rozumiane jako subpole (podzbiór) w polu znaczeniowym *przyroda*. Skoncentrowano się głównie na zagadnieniu archetypów symboli i ich metaforyczności, co w konsekwencji powoduje wielość interpretacji. Zaprezentowano stylistyczne środki językowe służące obrazowaniu z wykorzystaniem poszczególnych symboli nieboskłonu. Szczególnie wyróżniono symbole wyrażone metaforycznie, metonimicznie czy też przy pomocy porównań.

Sfera niebieska w idiosytle Jesienina symbolizuje określoną percepcję świata (np. Boską opiekę i miłość do człowieka, nieśmiertelność, szczęśliwe życie, zbawienie, radość istnienia, wysłuchane modlitwy), rzeczy (np. dach nad głową, sieć, chustę, piasek, mleko brzoź), zjawiska i żywioły przyrody (deszcz, ogień), miejsca (raj, królestwo niebieskie, terem), postacie (Matkę Bożą), zjawiska fizyczne (wielość, niepoliczalność), ptaki (gołębie). W analizowanych utworach znaczną przewagę wykazują religijne (chrześcijańskie) archetypy symboli firmamentu. W artykule przedstawiono pewną propozycję interpretacji tekstu poetyckiego z zastosowaniem analizy pola i subpola semantycznego z uwzględnieniem symboliki nieba.

Słowa kluczowe: symbolika nieba, poezja, semantyka, dialektyzmy, idiosytle, pole znaczeniowe

ABSTRACT

REFLECTIONS ON THE SYMBOLISM OF HEAVEN IN THE IDIOSTYLE OF SERGEI YESENIN
(LINGUISTIC ASPECT)

The goal of the article is an analysis of the symbolism of heaven in the idiosyle of Sergei Yesenin. The semantic-cultural method of description of the research material which constitutes the chosen fragments of Yesenin's poems was used.

Heaven is understood as a sub-field in the semantic meaning field *nature*. Attention was paid to the issue of symbolic archetypes, and their metaphoric conditioning a multiplicity of interpretations. Stylistic language means serving the imaging with the use of individual symbols of heaven in the idiosyle of Yesenin are described. Symbols expressed metaphorically, metonymically, with the usage of comparisons, etc. are distinguished.

Heaven in the idiosyle of Yesenin symbolises: perception of the world (e.g. God's care and love for human beings, immortality, happy life, salvation, joy of existence, prayers fervent and heard), things (e.g. a roof over the head, net, shawl, blue sand, milk of birches), phenomena and elements of nature (rain, fire), places (paradise, kingdom of heaven, tower-room), figures (Mother of God), physical phenomena (multiplicity, uncountability), birds (pigeons). Christian, religious archetypes of symbols prevail. The article introduces the proposition of the interpretation of poetic texts with the use of semantic field and sub-field analysis, including their symbolism.

Key words: symbolism of heaven, poetry, semantics, dialectisms, idiosyle, semantic field

Wprowadzenie

W części wstępnej poniższych rozważań warto podkreślić, że podczas badania idiosylów poetyckich nie da się pominąć milczeniem współlistnienia relatywności i ścisłości zawartej w nich informacji¹. Związane jest to z kłopotami natury teoretycznej², brakiem precyzyjnej definicji samego pojęcia *styl*³ oraz z otwarciem lingwistyki na nowe kierunki i metody w badaniach nad językiem

¹ A. Wierzbicka, *Sapir a współczesne językoznawstwo*, [w:] *Kultura, język, osobowość*, E. Sapir (red.), Warszawa 1978, s. 22.

² P. Fliciński, *Idiosyl pisarza jako problem badawczy stylistyki*, [w:] *Studia nad polszczyzną współczesną i historyczną*, J. Liberek (red.), Poznań 2004, s. 108. Autor wyraża nadzieję, że pomimo niedoskonałości każdej z metod i braku pewności co do prawidłowego sposobu analizy i interpretacji zjawisk idiosylistycznych, trud pisania monografii idiosylu poszczególnych twórców kultury piśmienniczej będzie podejmowany.

³ S. Gajda, *O pojęciu idiosylu*, [w:] *Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych*, J. Brzeziński (red.), Zielona Góra 1988, s. 24. Wspomniane wyżej trudności mają, zdaniem autora, źródło w tym, że rzeczywistość językowa jest bardzo złożona, a stopień jej poznania pozostawia wiele do życzenia.

poetyckim⁴. Mimo to jesteśmy głęboko przekonani, że badania takie należy prowadzić⁵.

Podajemy próbę zmierzenia się z niezwykle ciekawą tematyką poetyckich symboli. Przyświeca nam cel opracowania słownika symboliki przyrody w idiostylu Siergieja Jesienina, dla którego dominującym sposobem obrazowania był symbol.

Prezentowany materiał analityczny obejmuje przykłady z pola semantycznego⁶ *przyroda*, ze szczególnym uwzględnieniem subpola *niebo*. Bogactwo poszczególnych elementów rozpatrywanego zbioru świadczyć może o prymarnym znaczeniu i stopniu poznania tego właśnie fragmentu rzeczywistości zarówno przez poetę, jak i rosyjską wspólnotę językową⁷.

Dzięki przyjętemu założeniu analiza symboliki firmamentu wnosi również pewien wkład do badań nad językowym obrazem świata (JOS), rozumianym jako sposób ujmowania przez język rzeczywistości (zarówno pozajęzykowej, jak i językowej), **istniejący w semantycznych**, gramatycznych, paradygmatacznych kategoriach danego języka naturalnego⁸.

Uwadze zwolenników koncepcji JOS nie umknął fakt, że tradycja ludowa, z której wyrasta Jesienin, jest oparta na stereotypach i **symbolach**. Badacze już dawno zauważyli atrakcyjność wyobraźni ludowej, jej bliskość myśleniu

⁴ O wykorzystaniu i przydatności metod statystycznych w badaniach idiostylu przeczytamy m.in. w artykule: S. Skorupka, *O metodach badań języka autorów*, „Przegląd Humanistyczny” 1973, z. 5, s. 33–45.

⁵ O lingwistycznych aspektach idiostylu traktuje praca: В.П. Григорьев, *Грамматика идиостиля: В. Хлебников*, Москва 1983. O problematyce poetyckiego idiolektu przeczytamy w: С.Т. Золян, *К проблеме описания поэтического идиолекта (на материале поэзии Л. Мартынова)*, „Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка” 1986, № 2, т. 45, с. 138–148.

⁶ Problematyki pól znaczeniowych dotyczą m.in. prace: D. Buttler, *Koncepcje pola znaczeniowego*, „Przegląd Humanistyczny” 1967, nr 2, s. 41–59; W. Pisarek, *Pojęcie pola wyrazowego i jego użyteczność w badaniach stylistycznych*, „Pamiętnik Literacki” 1967, t. 58, nr 2, s. 439–516; R. Tokarski, *Pola znaczeniowe i ramy interpretacyjne – dwa spojrzenia na język*, „Lingvaria” 2006, nr 1(1), s. 35–46; R. Tokarski, *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*, Lublin 1984; М.А. Бочарова, *Семантическое поле как способ системного описания лексики*, „Вестник РУДН, серия Вопросы образования: языки и специальность” 2012, № 46, с. 63–66; А.М. Васильев, *Теория семантических полей*, „Вопросы языкознания” 1971, № 5, с. 105–113; Н.Г. Долгих, *Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии*, „Филологические науки” 1973, № 1, с. 89–98; X.X. Эгамназаров, *О понятии лексико-семантического поля в лингвистике*, „Ученые записки ХГУ. Гуманитарные науки” 2018, с. 185–189.

⁷ Przyjmujemy założenie, że poeta jest rodzimym użytkownikiem danego języka. To, że obraz zawarty w języku poetyckim wiąże się zapewne z nieco szerszym od przeciętnego widzeniem świata, dowodzi twórczego charakteru języka, jego nieograniczonych możliwości kreacyjnych. Por. J. Żuk, *Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków*, [w:] *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku*, M. Karwatowska, A. Siwiec (red.), Chełm 2010, s. 247.

⁸ J. Anusiewicz, *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*, Wrocław 1994, s. 113.

poetyckiemu i potocznemu oraz dziecięcą wrażliwość. Utrwaliło się w związku z tym przekonanie, że ludowość ze swą prostotą i „naiwnością” oraz mitologizacją i symboliką mieści się w kategoriach estetycznych, będących dziedziną sztuki⁹. Rosyjski poeta niewątpliwie doceniał ludową mądrość, dzięki której możliwe staje się – jak mawiał – stworzenie „w powietrzu”, tj. w wyobraźni, swoistego świata, złożonego ze zwyczajnych, realnie istniejących przedmiotów¹⁰.

Poniżej obiektem analizy staje się komunikat utrwalony w poetyckiej formie. Na jego podstawie dokonuje się rekonstrukcji symboliki ukrytej w słowach, bo tylko tak może ona zaistnieć realnie. Przyjmujemy przy tym założenie, że w opisie symbolicznego znaczenia nadrzędną rolę odgrywa semantyka w jej kognitywnym rozumieniu, według którego język i wiedza o świecie uzupełniają się wzajemnie¹¹.

Samo zdefiniowanie pojęcia *symbol* nastęrcza niemało trudności, ponieważ należy ono do terminów wieloznacznych. Z punktu widzenia semantyki *symbol* jest terminem szczególnym chociażby dlatego, że za pomocą jednego wyrazu możliwe bywa wyrażenie tego, czego nie można zrobić, używając ich wielu. Ten swoisty fenomen semantyczny przyczynia się w związku z tym do znacznego rozszerzenia znaczenia słowa¹². Powyższy fakt jest jednocześnie ułatwieniem i utrudnieniem w rozważaniach związanych z odczytaniem zaszyfrowanego znaczenia symbolicznego. Na potrzeby dalszych dociekań przyjęliśmy szerokie rozumienie symbolu. Składają się nań przedmioty, pojęcia, wyobrażenia, przeżycia związane jakimiś relacjami wewnętrznymi (współbrzmiające, kojarzące się) z innym przedmiotem, pojęciem¹³.

W procesie analizy symboliki należałoby zwrócić uwagę na jeszcze kilka ważnych aspektów. Za jeden z nich uznajemy łączliwość, ponieważ zestawione obok siebie wyrazy w znacznym stopniu wzbogacają semantycznie dany obraz symboliczny. Na szczególną rolę semantycznego sąsiedztwa wyrazów, kontekst i konotację zwracano uwagę od dawna. Z reguły podkreśla się, że w opisie świata istotną rolę odgrywa wybór synonimów, a stosując odpowiednio dobrane określenia, można prezentowane zjawisko dowartościować lub zdeprecjonować (por. np. eufemizmy i kakofemizmy)¹⁴. Panuje przekonanie, że to właśnie poeta

⁹ J. Bartmiński, *Słownik stereotypów i symboli ludowych. Kosmos 1*, Lublin 1996, s. 9.

¹⁰ С.А. Есенин, *Литературоведческие статьи и заметки*, Москва 2010, с. 21.

¹¹ Semantyka strukturalna oddziela język od wiedzy o świecie.

¹² И.А. Авдеенко, *Символ и метафора*, „Филологические науки. Вопросы теории и практики” 2013, № 3(21), ч. 2, с. 17.

¹³ W. Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1990, s. 4.

¹⁴ A. Dąbrowska, *Zniekształcenie obrazu rzeczywistości poprzez użycie pewnych środków językowych (eufemizm i kakofemizm)*, [w:] *Językowy obraz świata*, J. Bartmiński (red.), Lublin 1990, s. 231.

przekazuje widzenie świata, przekraczając standardowe znaczenia i łączliwości¹⁵. Dostrzeżono również ogromne bogactwo semantyczne słownictwa środowiskowego i terytorialnego, które przyczynia się do wzbogacenia przekazywanego obrazu świata¹⁶. W nominacji świata przyrody, zdominowanej przez jej symboliczne postrzeganie, Jesienin niejednokrotnie wykorzystywał zaskakującą łączliwość leksykalną wyrazów oraz leksykę potoczną, gwarową.

Na zakończenie rozważań wstępnych warto byłoby dodatkowo podkreślić aktualność tematyki symbolicznej tekstów poetyckich we współczesnych badaniach semantycznych. Coraz częściej wskazuje się na potrzebę stworzenia słownika symboli poezji XX wieku¹⁷. Nie od rzeczy byłoby również zwrócenie uwagi na brak specjalistycznych opracowań poświęconych wyłącznie symbolice poetyckiej.

Niebo w kulturze

Niebo od wieków wzbudzało ogromną ciekawość mieszkańców Ziemi i okryte było aurą tajemniczości. Świat niebiański przedstawiany był zwykle w literaturze pięknej jako zjawisko przypominające padół ziemski lub jego zwierciadlane odbicie. Firmament uważany był za siedlisko żywiołów przyrody niepojętych dla człowieka. W konsekwencji nierzadko miewamy do czynienia z jego antropomorfizacją, a dzięki temu niebo może cieszyć się, płakać, nagradzać lub karać ludzi itp.

Według ujęcia kosmogonii ludowej sferę niebieską stworzył Bóg. Przypomina ona swym kształtem nieco wypukły dach przykrywający Ziemię. Stare teksty apokryficzne wspominają o istnieniu siedmiu takich sfer. Sam Bóg zamieszkuje najodleglejszą z nich i z niej obserwuje Ziemię dzięki Słońcu (uważanemu przez lud za Boże oko). Niektóre spośród wierzeń zakładają istnienie trzech niebiańskich krain: tej widocznej gołym okiem, rajy i miejsca przybywania Maryi i Jezusa.

Zgodnie z wierzeniami Słowian wschodnich klucze do królestwa niebieskiego znajdują się w posiadaniu Świętego Mikołaja, zwanego Cudotwórcą. W owej idyllicznej krainie królują radość, piękno, śpiew, miłość, wiosna (CA 3:375–380).

Symbolika nieboskłonu jest bardzo różnicowana – od nieskończoności, odwiecznego porządku świata, Boga czy też Jego domu, aż do pięknych, acz

¹⁵ J. Żuk, *Językowy obraz świata...*, s. 246.

¹⁶ J. Anusiewicz, A. Dąbrowska, M. Fleischer, *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2000, № 2218, t. 13, s. 36.

¹⁷ В.А. Маслова, *Филологический анализ поэтического текста*, Москва 2019, с. 75.

niekiedy i zgubnych w skutkach zjawisk, jak np. deszcz, śnieg, błyskawice, gromy, tęcza, zaćmienie (Коп 251–253).

Symbolika nieboskłonu w idiostylu Jesienina

Do analizy symboliki nieba wybrane zostały fragmenty wierszy Jesienina pochodzące głównie z wczesnego, najradośniejszego w swej wymowie okresu jego twórczości (lata 1912–1916)¹⁸. To właśnie wówczas poeta najczęściej sięgał do opisu firmamentu. Przytoczone zostaną kolejno fragmenty z wierszy: *Задымился вечер, дремлет кот на бруссе, Заглушила засуха засевки, Пойду в скуфье смиренным иноком, Микола, Топи да болота, С добрым утром, На небесном синем блюде, За горами, за желтыми долами.*

[1] Zadymił się (okopcił się) wieczór, drzemie kot na belce, (...)	Задымился вечер, дремлет кот на бруссе, (...)
Ktoś się pomodlił: „Panie Jezu”. (...)	Кто-то помолился: „Господи Иисусе”. (...)
Powiewają pajęczyny ze złotego dachu (na niebie)*.	Вьются паутины с золотой повети.

(1912)

* Wszystkie polskie wersje tekstów poetyckich Jesienina przytaczane w niniejszym artykule są przekładami filologicznymi sporządzonymi przez autorkę.

Metafora ewokacyjna¹⁹ *золотая поветь*²⁰ wskutek porównania nieba do dachu przykrywającego chłopską zagrodę przywołuje symbol Boga (Коп 251), opiekuna człowieka, chroniącego go przed niepogodą, upałem, wiatrem, czyli – najogólniej rzecz ujmując – złem. Niewyraźną Bożą pieczę przybliżyć ma symbol metaforyczny. W omawianym fragmencie przejawia się także symbolika kolorystyczna: złoto przywołuje skojarzenie z Boskością, nieśmiertelnością,

¹⁸ Por. С.А. Есенин, *Собрание сочинений в трех томах*, т. 1, Москва 1977; С.А. Есенин, *Собрание сочинений в шести томах*, т. 4, Москва 1978.

¹⁹ W artykule zastosowano podział metafor według koncepcji H. Markiewiczza na: konfrontacyjne, ewokacyjne, konfrontacyjno-ewokacyjne, peryfrastyczne. Przyjęto również założenie, że każda metafora składa się z tematu i nośnika.

²⁰ Поветь – pomieszczenie pod dachem w chłopskiej zagrodzie, kryte, zadaszone miejsce; wyraz gwarowy: nowogrodzki, orłowski (СРНГ 27:236). Porównaj też *поветь* ‘dach na podwórzu dla bydła, siana, maszyn rolniczych’ – na podstawie badań językowych przeprowadzonych w Konstantynowie, rodzinnej wsi Jesienina (Н.И. Демидова, *Об использовании местных речений в творчестве С.А. Есенина (к анализу лексико-семантических диалектизмов в творчестве поэта)*, „Современное Есениноведение” 2005, № 3, с. 121–126). O fonetycznych, gramatycznych, słowotwórczych, syntaktycznych i leksykalnych dialektyzmach przeczytamy również w artykule: Н.И. Демидова, *Диалектная речь рязанского края в поэтическом творчестве С.А. Есенина*, „Современное Есениноведение” 2005, № 3, с. 10–18.

niezniszczalnością (Kop 495–496). W analizowanym utworze zastosowany został zabieg metonimiczny polegający na zastąpieniu symbolu cechą (złoty zamiast złoto). Użycie leksemu dialektalnego przyczynia się do ożywienia i wzbogacenia plastyki opisu.

Ogólna symbolika, w którą wpisuje się metafora *золотая повесть*, wiąże się ściśle z postrzeganiem ulotnej chwili nastającego wieczoru. Metafora peryfrastyczna *Вьются паутины с золотой повестью* dzięki porównaniu promieni zachodzącego słońca do pajęczyny uaktywnia odcień subtelności, delikatności oraz emanacji Ducha Bożego na ziemię (Kop 295). Dodatkowo pajęczyna, przypominając sieć, w ludowo-religijnej interpretacji Słowian wschodnich przywołuje semantykę komunii, łączności z Bogiem (СД 4:632–633).

W przytoczonych wersach występuje symbol metaforyczny (metafora peryfrastyczna: *Вьются паутины с золотой повестью*) i metonimiczny (*золотой повестью*), zaś firmament symbolizuje:

1. rzeczy: dach nad chłopską zagrodą;
2. percepcję świata: a) Boską opiekę nad człowiekiem (chłopem); b) nieśmiertelność, niezniszczalność.

Archetyp tych symboli ma zdecydowanie religijny (chrześcijański) charakter.

<p>[2] Zgromadzili się parafianie przy kniei, Ogromny smutek zataiwszy. Zapłakał psalmista cherlawy: „Wybaw, Boże, lud Twój”.</p> <p>Otwierały się (zaczęły się otwierać) drzwi niebiańskie, Diakon głośno krzyknął z całych sił: „Pomódlmy się jeszcze, bracia, z wiarą, Żeby Bóg nam pola zrosił”.</p>	<p>Собрались прихожане у чаши, Лихоманную грусть затая. Загузынил дьячишко ледаший: „Спаси, господи, люди твоя”.</p> <p>Открывались небесные двери, Дьякон бавкнул из кряжистых сил: „Еще молимся, братья, о вере, Чтобы Бог нам поля оросил”.</p>
---	---

(1914) (E 1:91)

Metafora ewokacyjna *Открывались небесные двери* (nośnik metafory – *двери*, a domniemany jej temat – *niebo*) stanowi kombinację przenośni i metonimii (drzwi zamiast pomieszczenia, domu). Sam nośnik metafory (*двери*) prezentuje temat niewystarczająco. Dookreśla go dopiero epitet *небесные*, ujawniając oczywisty symbol nieboskłonu – domu Stworzyciela (Kop 251). Dzięki czasownikowi *открывались* pojawia się znaczenie modlitwy docierającej do Boga, modlitwy wysłuchanej (związane z przekonaniem, że Bóg działa niezawodnie, choć nie zawsze natychmiast). Czynność uchylania drzwi rozumieć należy jako zapowiedź spełnienia prośb, zaś ludziom pozostaje tylko cierpliwe czekanie.

Następstwem otwierania się wrót na głosy modlitwy jest zwrot adresatywny (*Еще молимся, братья, о вере, Чтобы Бог нам поля оросил*), skierowany do parafian modlących się z wiarą o deszcz. Omawiany tu fragment przywołuje na myśl symbolikę błogosławieństwa, opieki Boskiej z powodu wprowadzenia obrazu deszczu (Коп 66). Symbole należałoby przy tym interpretować dwupłaszczyznowo: błogosławieństwo rozumiane jest zarówno w sensie dosłownym (deszcz zamiast suszy, urodzaj), jak i przenośnym – jako wyraz Bożej pieczy nad człowiekiem, jego potrzebami życiowymi poprzez odniesienie do symboliki rosy (Коп 356).

Epitet metaforyczny *кряжистый* 'krępy w sobie (przysadzisty)' z reguły dotyczy postury człowieka. Jednak dzięki użyciu metafory konfrontacyjnej ta cecha wyglądu zewnętrznego zostaje pośrednio przeniesiona na siłę ludzkiego głosu, podkreślając tym samym moc modlitwy, jej żarliwość w prośbie o deszcz. Czasownik niedokonany *открывались* oddaje znaczenie stopniowego otwierania się (powoli, w odpowiedzi na słowa modlitwy), co z kolei wiąże się z pojęciem nadziei.

W następstwie rozgrywających się zdarzeń diakon *бавкнул* 'głośno krzyknął', ale i 'zadzwoił w duży cerkiewny' dzwon (wyraz gwarowy: smoleński, pskowski) (CPHG 2:32). W tym przypadku wykorzystanie leksyki gwarowej i potocznej pozwala poecie uzyskać efekt skuteczności modlitwy. Czasownik gwarowy współtworzy przenośnię funkcjonalną, charakterystyczną dla stylu poetyckiego Jesienina (zbieżność funkcji dzwonu i ludzkiego głosu; wspólny cel – głośno poinformować, zawiadomić)²¹.

Symbolika ogólna omawianego fragmentu utworu wiąże się z nadzieją pokładaną w żarliwej modlitwie o deszcz, oczekiwany niecierpliwie po długotrwałej suszy, prowadzącej do klęski nieurodzaju i głodu.

Pojawia się tutaj symbol metaforyczno-metonimiczny (*Открывались небесные двери; из кряжистых сил*), a niebo symbolizuje:

1. rzeczcy: a) drzwi do domu Bożego;
2. miejsce: a) dom Boży;
3. percepcję świata: a) Boską opiekę nad człowiekiem (chłopem); b) żarliwą modlitwę; c) urodzaj;
4. zjawiska przyrody: a) deszcz.

Archetyp wyżej wyszczególnionych symboli należy zatem uznać za religijny i ludowy.

²¹ Pozostałe wyrazy gwarowe w analizowanym fragmencie: *загузынить* 'zacząć płakać, zacząć się żalić', wyraz gwarowy: tulski (rejon dubieński) (CPHG 10:35); *лихоманный* 'silny, mocny, duży', wyraz gwarowy: irkucki utworzony prawdopodobnie od przysłówka *лихоманкой* 'silnie, mocno' (CPHG 17:80). Potoczna leksyka w tym fragmencie: *ледащий* 'cherlawy' (БАС 6:120), *кряжистый* 'krępy, przysadzisty człowiek' (БАС 5:1767).

[3] Pójdę w skufie* jak pokorny mnich (zakon- nik)	Пойду в скуфье смиренным иноком
Albo jak płowowłosy włóczęga boso	Иль белобрысым босяком
Tam, gdzie leje (rozlewa) się po równinach	Туда, где льется по равнинам
Mleko brzóz (brzozowe).	Березовое молоко.

(1914) (E 1:77)

* Skufia – cerkiewny strój liturgiczny noszony przez ortodoksyjnych mnichów prawosławnych (Ож 631).

Metafora peryfrastyczna (*Туда, где льется по равнинам/Березовое молоко*), mająca na celu opis miejsca wiecznej szczęśliwości, dzięki odwołaniu do równinnego ukształtowania powierzchni wprowadza symbolikę łatwego życia bez problemów. Wyeksponowana tu została semantyka obfitości poprzez obraz nieprzerwanie płynącego mleka, kojarzącego się również z pokarmem duchowym, nieśmiertelnością (napój nieśmiertelności). Nie bez znaczenia pozostaje symbolika pokarmu matki rozumianej jako ojczyzna niebiańska, kraj wiecznej szczęśliwości (Kop 230–231). Epitet metaforyczny i uczuciowy *березовое* potwierdza w tym przypadku również ziemi ojczystej poprzez odniesienie do Rosji (metonimia: część za całość, brzoza zamiast ojczyzny).

Symbolika bieli wiąże się natomiast z czystością duchową, radością istnienia (Kop 22–23). Do wspomnianej barwy nawiązuje kolor włosów wędrowca *белобрысыи* 'jasny blond', a także kora brzozy i mleko. Brzoza może również kojarzyć się z początkiem życia np. w raju (Kop 34).

Metafory peryfrastyczne *Пойду в скуфье смиренным иноком/Иль белобрысым босяком* odwołują się do wędrowki, dążenia do raju, co należałoby zapewne rozumieć jako alegorię życia ludzkiego. Zestawienie dwóch różnych wędrowców przywołuje skojarzenie wspólnego celu podróży. Trud wędrowania dotyczy zarówno pokornego mnicha (смиренный инок), będącego – jak sugeruje etymologia leksemu – człowiekiem uduchowionym, świadomym celu drogi, jak i zagubionego w życiu wędrowca (*белобрысыи босяк*), z którym utożsamia się poeta, sądząc chociażby po kolorze włosów.

W analizowanym wierszu Jesienina symbol ogólny wiąże się z motywem wędrowki (drogi życiowej) do krainy szczęśliwości, którą stanowi raj, czyli z nieustającym poszukiwaniem Boga.

W omówionych wersach zawarty jest symbol metaforyczny (metafory peryfrastyczne: *Туда, где льется по равнинам/Березовое молоко*), natomiast niebiosa symbolizują:

1. miejsce: a) raj; b) ojczyznę niebieską;

2. percepcję świata: a) lekkość życia; b) obfitość, bogactwo;
3. uczucia: a) radość;
4. rzeczy: mleko brzoź.

W omawianym tekście archetyp symboliki firmamentu ma wyłącznie religijny charakter.

<p>[4] Kryją (zasłaniają) zorze rajski terem³, W oknie Matka Boża Gołębie zwołuje do drzwi Żyto ziarniste dziobać. „Jedźcie, anielskie ptaki: Kłos – lot życia”.</p>	<p>Кроют зори райский терем, У окошка божья мать Голубей сзывает к дверям Рожь зернистую клевать. „Клюйте, ангельские птицы: Колос – жизненный полет”.</p>
(1913–1914) (E 1:281)	

* Terem – w pałacach carskich i bojarskich na Rusi: najwyższa kondygnacja mieszkalna, przeznaczona przede wszystkim dla kobiet (w kształcie wieży, baszty) (Ож 690).

W kolejnym fragmencie wiersza, uchylającym rąbka tajemnic sfery niebieskiej, pojawia się dom Boży, będący pałacem, zaprezentowanym jako charakterystyczna budowla rosyjska – terem. Tak oto przywołana została również symbolika Rosji. Na najwyższym piętrze pałacu znajduje się „mieszkanie” Matki Bożej.

Poeta przedstawia Maryję karmiącą gołębie ziarnami żyta, które należałoby powiązać z symboliką bogactwa (Коп. 488–489), natomiast gołąb w tym przypadku kojarzy się z poselstwem nowin niebiańskich (Коп 99). Ponadto ziarno zbóż nieuchronnie przywołuje w pamięci obraz żniw i udanych zbiorów. W tym poetyckim obrazie Bogurodzica karmi gołębie, będące pośrednikami przekazywania ludziom wieści niebiańskich, a więc licznych i dobrych. W analizowanym tekście gołębie można postrzegać jako ptaki anielskie, chociażby powołując się na ewangeliczny opis chrztu Jezusa, w którym Duch Święty zstąpił z nieba w postaci gołębic (CA 1:515).

W metaforze konfrontacyjno-peryfrastycznej *Колос – жизненный полет* (funkcja metafory nie sprowadza się tu wyłącznie do określenia przedmiotu, lecz także opisuje go i waloryzuje) kłos z uwagi na gromadzenie w sobie wielu ziaren, zdaje się sugerować znaczenie bogactwa, szczęścia (CA 2:552). Powyższą semantykę wzmacnia metafora ewokacyjna *жизненный полет*, w której życie poprzez odniesienie do lotu powiązane zostaje ze szczęściem i lekkością.

Ogólny symbol zastosowany w omawianym tekście wiąże się z postacią świętego prawosławnego Mikołaja Cudotwórcy (świętego Mikołaja), który – pełniąc rolę pośrednika między Bogiem i ludźmi – wędruje zarówno po raju, jak i po ziemi. Mikołaj wsławił się pomocą biednym i potrzebującym. Na terenie Słowiańszczyzny Wschodniej jego kult jest szczególnie popularny. Według tradycji

ludowej święty Mikołaj Cudotwórca strzeże kluczy do nieba. Powszechnie uznaje się go za orędownika rolników (СД 3:398).

W analizowanym utworze daje się zauważyć symbol metaforyczny (metafora konfrontacyjno-peryfrastyczna *Колос – жизненный полет*), zaś niebiosa symbolizują:

1. miejsce: a) raj; b) ojczyznę niebieską bliską Rosji; c) terem;
2. rzeczy: a) ziarna żyta; b) kłosa żyta;
3. postaci: a) Świętego Mikołaja Cudotwórcę; b) Matkę Bożą;
4. ptaki: a) gołębie;
5. percepcję świata: a) bogactwo; b) obfitość;
6. uczucia: a) szczęście.

W tym przypadku archetyp symboliki nieba uznać wypada za religijny i ludowo-religijny.

[5] Topiel (grzęzawisko, bagno) i błoto,
Ciemnoniebieska (sina) chusta niebios.
 Iglastym złoceniem (pozłotą)
 Podzwania las.

Топи да болота,
Синий плат небес.
 Хвойной позолотой
 Взвенивает лес.

(1914) (E 1:94)

Metafora konfrontacyjna *Синий плат небес* (temat metafory *небес*, nośnik *плат*) – dzięki porównaniu nieba do chustki staje się przenośnią funkcjonalną, opartą na analogii funkcji. Tradycyjne kobiece nakrycie głowy o bogatej symbolice ludowej kojarzone bywa z uczuciem miłości i wierności (СД 4:65–67). U Jesienina sklepienie niebieskie przypomina ogromną chustkę *плат* (a nie *платок*), a więc – dzięki swego rodzaju hiperbolizacji znaczeniowej (zwielokrotnienie cechy) – poeta stworzył autorski symbol ogromnej miłości Boga do człowieka (firmament rozumiany jako dom Stwórcy). Do takiego znaczenia nawiązuje również niebieski kolor kopuły nieba oraz chustki, a ściślej – ogromnej chusty (Коп 27–28).

Leksem *синий* wywodzi się etymologicznie od czasownika *сиять* i pierwotnie zapewne oznaczał ‘świecający, błyszczący’ (Ш 409). Barwa niebieska w ludowym postrzeganiu otoczenia wykazuje ścisły związek z charakterystyką innego, pozaziemskiego świata (СД 4:640). To właśnie w folklorze kolor niebieski występuje w roli stałego epitetu nieba (morza, rzeki). Z tego powodu wyrażenie *синий плат* zawiera w sobie znaczenie ‘niebiańska chusta’. Przenośnię *синий плат небес* ‘niebiańska chusta nieba’ wypadałoby w związku z tym uznać za tautologię. Mniej prawdopodobne wydaje się w tym przypadku tłumaczenie północno-wschodniego gwarowego leksemu *плат* jako ‘obrus’ (СРНГ 26:93–94). W tym drugim ujęciu obrus symbolizowałby posiłek, pokarm, obfitość, urodzaj.

Kontekstualne poprzedzenie metafory opisem ziemi, poprzez zestawienie rzeczowników o zdecydowanie ujemnych konotacjach: *Топи да болота*, przywołuje znaczenie miejsca nieczystego, zamieszkanego przez diabły, czorty (СА 1:228). Symbolikę tę wzmacnia hiperbola utworzona z zestawienia obok siebie dwóch wyrażen o podobnym znaczeniu, również stanowiących swego rodzaju pleonazm.

W dalszej kolejności następuje poetycki opis jesieni, która – dzięki złotej barwie – przywołuje na myśl semantykę bogactwa (Kop 496). Równocześnie można byłoby sądzić, że pojawia się tu odwołanie do pory roku ubogacającej człowieka duchowo. Wykreowany obraz odnosi się więc do czasu czyniącego bogatym wewnątrz, szczęśliwym. Warto zwrócić uwagę na dźwięk dzwonka, który może skojarzyć się z wezwaniem do modlitwy (Kop 87). Jest on słyszalny wskutek personifikacji lasu – symbolu ziemi (Kop 189). W tym poetyckim obrazie ziemia z polecenia Boga wzywa do modlitwy. Dźwięk dzwonka w istocie jest efektem świetlnym, ponieważ dźwięczą jesienne liście, przypominające delikatne igiełki drzew iglastych. Niezwykłość sfery niebieskiej pozwala dostrzec pewien kontrast, dzięki któremu widoczna staje się opozycja błota i nieboskłonu.

Ogólną symbolikę należałoby łączyć z osobistymi refleksjami poety na widok jesiennego pejzażu rodzinnej wsi. Krajobraz ów całkowicie przeniknięty jest obecnością Boga i zapewne dlatego poeta zaczyna opis od jesiennego nieba.

W tym fragmencie wiersza pojawił się symbol metaforyczny (*Синий плат небес*), a niebo symbolizuje:

1. rzeczy: a) chustę lub b) obrus; c) dzwonek;
2. percepcję świata: a) ogromną miłość Boga do człowieka; b) bogactwo duchowe; c) wezwanie do modlitwy;
3. uczucia: a) miłość, wierność;
4. miejsce: a) miejsce „niebieskie”, a więc spokojne, bezpieczne.

W analizowanym tekście Jesienina archetyp symboliki nieboskłonu ma charakter religijny i ludowo-religijny.

[6] Zapadły w drzemkę (zaspały) gwiazdy złote, Zadrzało lustro zatoki rzecznej, Ledwo świeci światło nad zalewem rzeczny I rumieni sieć (siatkę) nieboskłonu.	Задремали звезды золотые, Задрожало зеркало затона, Брежит свет на заводи речные И румянит сетку небосклона.
---	---

(1914) (E 4:52)

Metafora konfrontacyjna *сетку небосклона* pozwala dojrzeć na niebie sieć, która wprowadza symbol więzów, chwytania, poszukiwania bóstwa (Kop 374–375). Najprawdopodobniej jednak w tym konkretnym przypadku odwołano się

do znanego w religii prawosławnej symbolu dążenia ludzi do Boga. W prawosławiu królestwo niebieskie było przedstawiane w postaci sieci, do której trafiali ludzie dobrzy, podczas gdy źli pozostawali na zewnątrz (СД 4:635).

Czasownik *румянит* odnosi się do ognia, a więc – do Boga, który to objawił się właśnie w postaci ognia (Коп 267). Wykonawcą czynności staje się *свет*, co stanowi kolejny przykład ożywienia, światło zaś pozwala dodatkowo odkryć znaczenie zbawienia i szczęścia (Коп 416).

W analizowanym utworze ogólna symbolika została zapewne zainspirowana osobistymi refleksjami poety wywołanymi obserwacją wstającego świtu w rodzinnej wsi.

W zacytowanym fragmencie wiersza znalazł zastosowanie symbol metaforyczny (metafora konfrontacyjna *свет румянит сетку небосклона*); wykorzystano w nim również niżej wymienione symbole sfery niebieskiej:

5. rzeczy: a) sieć;
6. żywioły przyrody: a) ogień;
7. miejsce: królestwo Boże (niebieskie);
8. percepcja świata: a) zbawienie;
9. uczucia: a) szczęście.

W tym przypadku archetyp przytoczonych symboli ogranicza się do sfery religijnej.

[7] **Na niebiańskim niebieskim półmisku**

Żółtych chmur miodowy dym.

Śni (marzy) noc.

Zasnęli ludzie.

Tylko mnie tęsknota dręczy.

Obłokami przeżegnany,

Słodki dym wdycha bór.

На небесном синем блюде

Желтых туч медовый дым.

Грезит ночь.

Уснули люди.

Только я тоской томим.

Облаками перекрещен,

Сладкий дым вдыхает бор.

(1913–1914?) (1915) (E 4:67)

Metafora konfrontacyjna *На небесном синем блюде* zawiera porównanie firmamentu do półmiska, a właściwie – za sprawą unoszącego się ponad nim dymu – do gorącego, gotowego do spożycia dania. Niebo, zyskując znaczenie pokarmu, pośrednio wskazuje na symbolikę Jezusa, który dla ludzi jest źródłem pożywienia duchowego (Коп 251). Co więcej, Kucharz (zapisywany dużą literą К) pozostaje w ukryciu, a wagę zyskuje danie zaspokajające głód. Jednym z wyrazów łączności z Bogiem jest tu miód (Коп 226). Z kolei inna, „miodowa” symbolika, jak mądrość, natchnienie poetyckie, bogactwo duchowe, przywołuje na myśl strawę duchową, którą obficie oferuje niebo (Коп 227). Dym wprowadza natomiast znaczenie pośrednictwa między sferą niebieską a ziemią, duchem a materią (Коп 78–79).

Nie można w tym przypadku pomijać symboliki kolorystycznej. Barwa niebieska – dzięki efektowi hiperbolizacji uzyskanemu w dużej mierze za sprawą tautologicznego określenia *На небесном синем (блюде)* – wnosi znaczenie uduchowienia (Kop 27). U Jesienina kolor niebieski, ze względu na częstotliwość użycia, odwołuje się również do symboliki Rosji.

Metafora *Облаками перекрещен* – poprzez odwołanie do krzyża – wprowadza semantykę cierpienia, udręki duchowej spowodowanych przypuszczalnie spojrzeniem w nie do końca odgadniony nieboskłon (Kop 174). Metafora *Сладкий дым вдыхает бор* odnosi się do znaczenia uduchowienia na tym padole, ponieważ las (bór) obrazuje ziemię lub tajemnicę. Biorąc pod uwagę ostatni z symboli, można odczytać metaforę *Облаками перекрещен, Сладкий дым вдыхает бор* jako poetycki obraz przekazania ziemi Bożej tajemnicy za pośrednictwem dymu.

Ogólną symbolikę zainspirowały w dużej mierze rozmyślania nad wzajemną zależnością człowieka i przyrody. Natchnieniem stał się krajobraz rodzinnych stron zakodowany w pamięci podmiotu lirycznego.

W zacytowanych wersach pojawił się symbol metaforyczny (metafora konfrontacyjna *На небесном синем блюде*), zaś sfera niebieska symbolizuje:

1. rzeczy: a) danie (pokarm); b) półmisek; c) miód;
2. percepcję świata: a) pokarm duchowy; b) pośrednictwo między duchem a materią.

Pojawiający się tu archetyp symboli firmamentu należy uznać za religijny.

[8] Za górami, za lasami (żółtymi dolinami)
 Rozciągnęła się ścieżka wsi. (...)
 Tam od rana nad cerkiewnymi kopułami
Błękitnie niebiański piasek,
 I dzwoni przydrożnymi trawami
 Od jezior wodny wietrzyk.

За горами, за желтыми долами
 Протянулась тропа деревень. (...)
 Там с утра над церковными
 главами
Голубеет небесный песок,
 И звенит придорожными травами
 От озер водяной ветерок.

(1916)

Na wstępie poeta wspomina o dolinie, która wprowadza symbolikę otwarcia na wpływ niebios, medytację (Kop 68). Metafora peryfrastyczna *Голубеет небесный песок* – za pośrednictwem opisu przyrównującego sklepienie niebieskie do piasku – przekazuje semantykę wielości, niepoliczalności tego, z czym często kojarzy się niebo (СД 4:20). Tu chodzi zapewne o świętość (światło płynące z nieba) (Kop 251), a także – spokój, uduchowienie, jakie niesie błękit (Kop 27). Tautologiczne określenie *Голубеет небесный (песок)* hiperbolizuje wspólne znaczenie błękitu i piasku, za jaki uważa się nieskończoność. W przedstawionym obrazie poetyckim podkreślona została moc świętości, spokoju duchowego.

Taki stan trwa od początku, który symbolizuje ranek rozpoczynający nowy dzień (*с утра*), a poprzez sąsiedztwo nieba z kopułami cerkwi poetycki obraz modlitwy do Boga zyskuje dodatkową wartość hiperboliczną (*Там с утра над церковными главами*).

Czasownik *звонит* – *dzwoni* – wprowadza znaczenie wezwania (Kop 87), w tym przypadku związanego z wodą jeziora, a tym samym z odrodzeniem ducha i ciała, zmartwychwstaniem (Kop 475). To nawoływanie przekazuje pośrednik między niebem i ziemią, posłaniec Boga, bo za takiego może być uważany wiatr (Kop 453). Dzięki użyciu metafory konfrontacyjnej *И звонит придорожными травами* przydrożne trawy zostały porównane do dzwonek, co niesie znaczenie uzdrawiania, leczniczych właściwości tych najpopularniejszych roślin łąkowych (СД 5:303). Przydrożne bywa to wszystko, co człowiek napotyka na swej drodze.

Ogólny symbol wiąże się ze wspomnieniem skromnej wiejskiej religijnej dziewczyny, którą poeta (ja liryczne) prosi o modlitwę w swojej intencji.

W analizowanym przykładzie użyto metaforycznego symbolu (metafora peryfrastyczna *Голубеет небесный песок*; metafora konfrontacyjna *И звонит придорожными травами* *От озера водяной ветерок*) oraz kilku jeszcze symboli:

1. rzecz: piasek;
2. percepcja świata: a) świętość; b) uduchowanie; c) modlitwa do Boga;
3. uczucia: a) spokój;
4. zjawiska fizyczne: mnogość, wielość, niepoliczalność.

W powyższym utworze archetyp symboliki nieba wykazuje charakter religijny i ludowy.

Uwagi końcowe

Niebo z całym przekonaniem należałoby uznać za miejsce tajemnicze, nie do końca odkryte, nierozpoznane, którego nie da się ani dotknąć, ani empirycznie zbadać. W opisie i zgłębieniu tajemnic firmamentu niebieskiego w dużym stopniu pomagają symbole.

Analiza symboliki sfery niebieskiej w omawianych wyżej fragmentach wierszy Jesienina wykazała, że niebo symbolizuje:

- percepcję świata: Boską opiekę i miłość do człowieka, a przede wszystkim do mieszkańca rosyjskiej wsi (3), nieśmiertelność, zbawienie, żarliwe modlitwy (2), świętość, pośrednictwo między duchem a materią, uduchowanie (2), urodzaj;
- uczucia: radość, szczęście (3), spokój;

- rzeczy: dach nad głową, drzwi niebiańskie, sieć, chustę, obrus, dzwon, piasek, ziarna i kłosa żyta, półmisek lub danie, miód, mleko brzoź;
- zjawiska i żywioły przyrody: deszcz, ogień;
- miejsca: raj (2), królestwo niebieskie (ojczyznę niebieską) (2), terem, dom Boży;
- postacie: Świętego Mikołaja Cudotwórcę, Matkę Bożą;
- zjawiska fizyczne: wielość, niepoliczalność;
- ptaki: gołębie.

Przewagę wykazują religijne (7) oraz ludowe (3) archetypy symboli. Symbole religijne odwołują się – jak należało oczekiwać – do prawosławia, dlatego też niebo zostało porównane do sieci, do której trafiają tylko dobrzy ludzie, a klucze do królestwa niebieskiego znalazły się w rękach prawosławnego świętego, Mikołaja Cudotwórcy.

W omawianej symbolice niebios ujawniają się elementy kultury wschodniosłowiańskiej, np. *повесть* 'dach nad chłopską zagrodą', *терем* 'górna kondygnacja w pałacu carskim lub bojarskim na Rusi'.

Symbolikę przekazują metafory, metonimie (drzwi zamiast pomieszczenia, brzoza zamiast Rosji), tzw. przenośnie funkcjonalne (np. *синий плат небес, паутина золотой повети, бавкнул*).

Aby przedstawić niezwykłość sklepienia niebieskiego, poeta często stosuje zabieg hiperbolizacji (*плат* zamiast *платок*), tworzy kontrasty, opozycje (czarny – niebieski: *тону да болота, Синий плат небес*). Nie bez znaczenia wydaje się przy tym zastosowanie leksyki gwarowej, potocznej, odwołującej się do warunków życia wsi rosyjskiej w pierwszej połowie XX wieku.

Bardzo istotna jest u Jesienina również symbolika kolorów. Każda barwa wnosi dodatkową informację o miejscu nieodkrytym, tajemniczym, nie do końca opisanym. Wśród barw określających firmament najwyższą frekwencję wykazuje niebieski będący jego stałym epitetem, błękitny (spokój, cisza, równowaga duchowa), złoty (Boskość, nieśmiertelność, bogactwo). Rzadziej poeta wykorzystuje kolorystykę bieli (czystość duchowa) i czerwieni (Bóg). Cechą charakterystyczną idyostylu Jesienina jest nagromadzenie w krótkim fragmencie utworu poetyckiego kilku przedmiotów wybranej barwy, jak np. w przypadku bieli – włosów, kory brzoź i mleka.

Symbolikę akustyczną i świetlną niebios trafnie odzwierciedla głos dzwonu, słyszany wszędzie, emitowany nie tylko przez dzwony cerkiewne, ale i przez opadające liście jesienne czy też przydrożne trawy poruszane przez wiatr.

W obrazowaniu nieba pojawiają się również tautologizmy, jak np. *голубеет небесный песок, синий плат небес*. Sferę niebieską opisują często dodatkowe epitety. Do nieba prowadzą *niebiańskie* drzwi (otwierające się w odpowiedzi na żarliwe modlitwy), a kopuła nieba to *niebiański* piasek czy też *niebiańskie niebieskie*

danie (półmisek). Przymiotnik *niebiański* przenosi rzeczy, pojęcia w zupełnie inny wymiar.

Zaprezentowane powyżej rozważania należałoby potraktować jako pewną propozycję interpretacji tekstu poetyckiego z zastosowaniem analizy pola i subpola semantycznego z uwzględnieniem sfery symboliki. Poszukiwanie symboli nieba w konkretnych fragmentach poetyckich niejednokrotnie przypomina rozwiązywanie zagadki i wykazuje ścisły związek z motywacją użycia danej metafory. Sfera niebieska objawia człowiekowi tajemnice niewidzialnej rzeczywistości, nabiera tym samym znaczenia symbolicznego. Zgromadzony materiał analityczny mógłby być kiedyś wykorzystany w planowanym słowniku symboli przyrody w idios stylu Jesienina.

Wykaz skrótów

- BAS – *Slovar' sovremennogo russogo literaturnogo âzyka*, t. 1–17, Moskwa 1950–1965.
E – Ecenin S.A., *Sobranie sočinenij v šesti tomah*, t. 4, Moskwa 1978.
E – Ecenin S.A., *Sobranie sočinenij v treh tomah*, t. 1, Moskwa 1977.
Kop – Kopaliński W., *Słownik symboli*, Warszawa 1990.
Oż – Ożegov S.I., *Slovar' russkogo âzyka*, Moskwa 1984.
SD – Tolstoj N.I., *Slavânskie drevnosti. Ètnolingvističeskij slovar'*, t. 1–5, Moskwa 1995–2012.
SRNG – *Slovar' russkikh narodnyh govorov*, t. 1–..., Moskwa 1965– ...

Bibliografia

- Anusiewicz J., *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*, Wrocław 1994.
Anusiewicz J., Dąbrowska A., Fleischer M., *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2000, № 2218, t. 13, s. 11–34.
Avdeenko I.A., *Simvol i metafora*, „Filologiczne nauki. Voprosy teorii i praktiki” 2013, № 3(21), č. 2, s. 16–18.
Bartmiński J., *Słownik stereotypów i symboli ludowych. Kosmos 1*, Lublin 1996.
Bočarova M.A., *Semantičeskoe pole kak sposob sistemnogo opisaniâ leksiki*, „Vestnik RUDN, seriâ Voprosy obrazovaniâ: âzyki i special'nost'” 2012, № 46, s. 63–66.
Buttler D., *Koncepcje pola znaczeniowego*, „Przegląd Humanistyczny” 1967, nr 2, s. 41–59.
Dąbrowska A., *Zniekształcenie obrazu rzeczywistości poprzez użycie pewnych środków językowych (eufemizm i kakofemizm)*, [w:] *Językowy obraz świata*, J. Bartmiński (red.), Lublin 1990, s. 231–244.

- Demidova N. I., *Dialektnaâ reč' rûzanskogo kraâ v poëtičeskom tvorčestve S.A. Esenina*, „Sovremennoe Eseninovedenie” 2005, № 3, s. 10–18.
- Demidova N.I., *Ob ispol'zovanii mestnyh rečenij v tvorčestve S.A. Esenina (k analizu leksiko-semantičeskikh dialektizmov v tvorčestve poëta)*, „Sovremennoe Eseninovedenie” 2005, № 3, s. 121–126.
- Dolgiĥ N.G., *Teoriâ semantičeskogo polâ na sovremennom ètape razvitiâ semasiologii*, „Filologičeskie nauki” 1973, № 1, s. 89–98.
- Ègamnazarov H.H., *O ponâtii leksiko-semantičeskogo polâ v lingvistike*, „Učenyje zapiski HGU. Gumanitarnye nauki” 2018, № 4 (57), s. 185–189.
- Esenin S.A., *Literaturovedčeskie stat'i i zametki*, Moskva 2010.
- Fliciński P., *Idiostyl pisarza jako problem badawczy stylistyki*, [w:] *Studia nad polszczyznâ współczesnâ i historycznâ*, J. Liberek (red.), Poznań 2004, s. 95–108.
- Gajda S., *O pojęciu idiostylu*, [w:] *Język osobniczy jako przedmiot badań lingwistycznych*, J. Brzeziński (red.), Zielona Góra 1988, s. 23–34.
- Grigor'ev V.P., *Grammatika idiostilâ: V. Hlebnikov*, Moskva 1983.
- Markiewicz H., *Uwagi o semantyce i budowie metafory*, [w:] *Studia o metaforze II. Z dziejów form artystycznych w literaturze polskiej*, M. Głowiński, A. Okopień-Sławińska (red.), Wrocław 1983, s. 43–59.
- Maslova V.A., *Filologičeskij analiz poëtičeskogo teksta*, Moskva 2019.
- Pisarek W., *Pojęcie pola wyrazowego i jego użyteczność w badaniach stylistycznych*, „Pamiętnik Literacki” 1967, t. 58, nr 2, s. 439–516.
- Skorupka S., *O metodach badań języka autorów*, „Przegląd Humanistyczny” 1973, z. 5, s. 33–45.
- Šanskij N.M., Ivanov V.V., Šanskaâ T.V., *Kratkij ètimologičeskij slovar' russkogo âzyka*, Moskva 1971.
- Tokarski R., *Pola znaczeniowe i ramy interpretacyjne – dwa spojrzenia na język*, „Lingvaria” 2006, nr 1(1), s. 35–46.
- Tokarski R., *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*, Lublin 1984.
- Vasil'ev L.M., *Teoriâ semantičeskikh polej*, „Voprosy âzykoznanii” 1971, № 5, s. 105–113.
- Wierzbicka A., *Sapir a współczesne językoznawstwo*, [w:] *Kultura, język, osobowość*, E. Sapir, Warszawa 1978, s. 5–32.
- Zolân S.T., *K probleme opisaniâ poëtičeskogo idiolekta (na materiale poëzii L. Martynova)*, „Izvestiâ Akademii nauk SSSR. Seriâ literatury i âzyka” 1986, № 2, t. 45, s. 138–148.
- Żuk J., *Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków*, [w:] *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku*, M. Karwatowska, A. Siwiec (red.), Chełm 2010, s. 239–257.